

MUZEY EKSPONATLARINI TASHRIFCHILAR RUHIYATIGA TA'SIRI

Alisher Ro'ziqulov Bozorovich*“Shahrisabz” davlat muzey-qo‘riqxonasi
ilmiy ishlar bo‘yicha direktor o‘rinbosari*

Annotatsiya: Ushbu maqolada muzey eksponatlarining tashrifchilar ruhiyatiga ko‘rsatadigan ta’siri, tarixiy xotirani shakllantirishdagi o‘rni, vatanparvarlik tuyg‘ularini rivojlantirishdagi ahamiyati hamda yoshlar tarbiyasidagi roli Shahrisabz davlat muzey-qo‘riqxonasi materiallari misolida tahlil qilinadi. Muzey eksponatlarining ma’naviy-ma’rifiy imkoniyatlari, tarixiy ongni rivojlantirishdagi ahamiyati va muzey pedagogikasining zamonaviy yo‘nalishlari yoritilib, amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: Muzey, eksponat, tashrifchi, ruhiyat, tarixiy xotira, vatanparvarlik, yoshlar tarbiyasi, muzey pedagogikasi, madaniy meros, tarixiy ong, milliy qadriyatlar, ma’naviy-ma’rifiy faoliyat, ekskursiya, Shahrisabz davlat muzey-qo‘riqxonasi, tarbiyaviy ta’sir.

Аннотация: В данной статье анализируется влияние музейных экспонатов на психологическое восприятие посетителей, их роль в формировании исторической памяти, патриотических чувств и воспитании молодежи на примере материалов Шахрисабзского государственного музея-заповедника. Освещаются духовно-просветительские возможности музейных экспонатов, их значение в развитии исторического сознания, а также современные направления музейной педагогики. Разработаны практические рекомендации по повышению воспитательного потенциала музеев.

Ключевые слова: Музей, экспонат, посетитель, психология, историческая память, патриотизм, воспитание молодежи, музейная педагогика, культурное наследие, историческое сознание, национальные ценности, духовно-просветительская деятельность, экскурсия, музей-заповедник Шахрисабз, воспитательное воздействие.

Abstract: This article analyzes the influence of museum exhibits on visitors' psychology, their role in shaping historical memory, fostering patriotism, and educating young people based on the materials of the Shahrisabz State Museum-Reserve. The educational and spiritual potential of museum exhibits, their significance in developing historical consciousness, and modern approaches to museum pedagogy are highlighted. Practical recommendations aimed at strengthening the educational role of museums are proposed.

Keywords: Museum, exhibit, visitor, psychology, historical memory, patriotism, youth education, museum pedagogy, cultural heritage, historical

consciousness, national values, educational activity, excursion, Shahrizabz State Museum-Reserve, educational impact.

Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan davrda yosh avlodni milliy qadriyatlar, tarixiy meros va vatanparvarlik ruhida tarbiyalash dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Ushbu vazifani amalga oshirishda muzeylar muhim ma'naviy-ma'rifiy maskan sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Muzeylar xalqning ko'p asrlik tarixini, moddiy va ma'naviy boyliklarini saqlash, tadqiq etish va keng jamoatchilikka yetkazish vazifasini bajaradi. Muzeylarda saqlanayotgan eksponatlar insoniyat tarixining moddiy guvohlari hisoblanib, ular tashrifchilarga nafaqat ilmiy ma'lumot beradi, balki kuchli ruhiy va hissiy ta'sir ham ko'rsatadi. Tarixiy buyumlar, arxeologik topilmalar, etnografik kolleksiyalar, qo'lyozmalar va san'at asarlari orqali inson o'tmish bilan ma'naviy muloqotga kirishadi. Natijada tarixiy ong shakllanadi, milliy o'zlikni anglash kuchayadi va ajdodlar merosiga hurmat hissi ortadi. Muzey eksponatlarining tarbiyaviy ahamiyati ayniqsa yoshlar orasida yaqqol namoyon bo'ladi. Yoshlar tarixiy eksponatlar bilan tanishish orqali xalqimizning boy madaniy merosi, buyuk ajdodlarimizning ilmiy, madaniy va siyosiy faoliyati haqida tasavvurga ega bo'ladilar. Bu esa ularda Vatanga muhabbat, milliy g'urur va fuqarolik mas'uliyati kabi fazilatlarning shakllanishiga xizmat qiladi.

Mamlakatimizda mustaqillik yillarida tarixiy merosni asrash, muzeylar faoliyatini rivojlantirish va ularning moddiy-texnik bazasini mustahkamlash borasida keng ko'lamli islohotlar amalga oshirildi. Natijada muzeylarning ilmiy va ma'rifiy salohiyati sezilarli darajada oshdi. Bugungi kunda muzeylar nafaqat eksponatlarni namoyish etuvchi maskan, balki yoshlar tarbiyasi, tarixiy xotirani saqlash va milliy qadriyatlarni targ'ib etuvchi muhim ijtimoiy institut sifatida faoliyat yuritmoqda. "Shahrizabz" davlat muzey-qo'riqxonasi O'zbekistonning eng yirik muzey muassasalaridan biri bo'lib, unda saqlanayotgan eksponatlar xalqimiz tarixining turli davrlarini yoritishda muhim manba hisoblanadi. Muzey fondlaridagi tarixiy, arxeologik va etnografik kolleksiyalar tashrifchilarda tarixiy tafakkur, milliy o'zlik va vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirishda katta ahamiyatga ega.

Mazkur tadqiqotda muzey eksponatlarining tashrifchilar ruhiyatiga ko'rsatadigan ta'siri, tarixiy xotirani shakllantirishdagi o'rni, vatanparvarlik tuyg'ularini rivojlantirishdagi ahamiyati hamda yoshlar tarbiyasidagi roli Shahrizabz davlat muzey-qo'riqxonasi faoliyati misolida ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

Mazkur tadqiqotni amalga oshirishda tarixiylik, xolislik, tizimlilik va qiyosiy tahlil tamoyillaridan foydalanildi. Muzey eksponatlarining tashrifchilar ruhiyatiga ta'sirini o'rganishda muzeyshunoslik, pedagogika, psixologiya va tarix fanlarining ilmiy yondashuvlari asos qilib olindi. Tadqiqot davomida tarixiy manbalarni o'rganish, ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, kuzatish, qiyoslash va umumlashtirish usullaridan

foydalanildi. Muzey eksponatlarining ma'naviy-ma'rifiy ahamiyatini baholashda nazariy va amaliy ma'lumotlar o'zaro uyg'un holda tahlil qilindi. Shuningdek, tadqiqotda tarixiy-madaniy meros obyektlarining yoshlar tarbiyasi va vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirishdagi o'rnini aniqlash maqsadida muzey faoliyatiga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlar, ilmiy maqolalar va statistik ma'lumotlar o'rganildi. Tadqiqotning metodologik asosini O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning madaniy merosni asrash va muzeylar faoliyatini rivojlantirishga oid asarlari hamda qarorlari, shuningdek, muzeyshunoslik va pedagogika sohasidagi ilmiy tadqiqotlar tashkil etadi¹.

Tadqiqotning asosiy manbalari sifatida "Shahrisabz" davlat muzey-qo'riqxonasi fondlarida saqlanayotgan tarixiy, arxeologik va etnografik eksponatlar, muzey arxivi hujjatlari, ilmiy hisobotlar hamda muzey faoliyatiga oid ma'lumotlardan foydalanildi. Shuningdek, Oqsaroy majmuasi, Dor-us Saodat majmuasi, Dor-ut Tilovat majmuasi, Ko'k Gumbaz masjidi va boshqa tarixiy obyektlar bilan bog'liq ilmiy manbalar o'rganildi. Tadqiqot davomida muzey ekspozitsiyalarini kuzatish, ekskursiya jarayonlarini tahlil qilish va tashrifchilarning tarixiy eksponatlarga bo'lgan munosabatini o'rganishga alohida e'tibor qaratildi. Muzey fondlaridagi eksponatlar mazmuniga ko'ra quyidagi guruhlariga ajratildi: arxeologik topilmalar, numizmatik kolleksiyalar, etnografik buyumlar, tarixiy hujjatlar, qo'lyozmalar, amaliy san'at namunalari, tarixiy shaxslar faoliyatiga oid materiallar.

Mazkur eksponatlar tashrifchilarda tarixiy xotira, milliy g'urur va vatanparvarlik hissini shakllantirish imkoniyatlari nuqtai nazaridan tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari muzeylarning ma'naviy-ma'rifiy faoliyatini takomillashtirish, yoshlar tarbiyasida muzey imkoniyatlaridan samarali foydalanish va tarixiy xotirani mustahkamlashga qaratilgan ilmiy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi. Tadqiqot materiallaridan muzeyshunoslik, pedagogika, madaniy merosni muhofaza qilish va turizm sohalarida foydalanish mumkin. Shuningdek, maqola natijalari muzey ekskursiyalarini tashkil etish, ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar o'tkazish va muzey pedagogikasini rivojlantirishda amaliy ahamiyat kasb etadi². Muzey eksponatlarining ruhiy ta'sirini o'rganishda tarixiy xotira nazariyasi, muzey pedagogikasi konsepsiyasi va madaniy merosni saqlash tamoyillariga tayanildi. Tarixiy xotira nazariyasiga ko'ra, tarixiy meros millatning o'zligini anglashida muhim vosita hisoblanadi. Muzey eksponatlari esa ushbu tarixiy xotiraning moddiy ifodasi sifatida xizmat qiladi. Muzey pedagogikasi nazariyasiga muvofiq, eksponatlar yordamida ta'lim va tarbiya berish inson ongiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Shu bois

¹ Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – B. 228

² Muzeyshunoslik asoslari. – Toshkent, 2018. – B. 145.

zamonaviy muzeylar ta'lim muassasalari bilan hamkorlikda yoshlar tarbiyasida faol ishtirok etmoqda. Tadqiqot davomida "Shahrisabz" davlat muzey-qo'riqxonasi fondlarida saqlanayotgan tarixiy, arxeologik va etnografik eksponatlarning tashrifchilar ruhiyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi aniqlandi. Eksponatlar bilan bevosita tanishish jarayonida tashrifchilarda tarixiy voqealarga qiziqish ortishi, ajdodlar merosiga hurmat hissining kuchayishi hamda milliy qadriyatlarga nisbatan ijobiy munosabat shakllanishi kuzatildi.

Muzey ekspozitsiyalarida namoyish etilayotgan arxeologik topilmalar, qadimiy tangalar, sopol buyumlar va mehnat qurollari tashrifchilarga hududning ko'p asrlik tarixini tasavvur qilish imkonini beradi. Ayniqsa, yoshlar ushbu eksponatlar orqali tarixiy jarayonlarni chuqurroq anglay boshlaydilar. Tadqiqot natijalari muzey eksponatlarining tarixiy xotirani shakllantirishdagi ahamiyati yuqori ekanligini ko'rsatdi. Tashrifchilar tarixiy buyumlarni kuzatish orqali o'zlarini o'tmish voqealariga yaqinroq his qiladilar. Natijada tarixiy tafakkur va milliy o'zlikni anglash darajasi oshadi. "Shahrisabz" davlat muzey-qo'riqxonasida saqlanayotgan Amir Temur va Temuriylar davriga oid materiallar tashrifchilarda alohida qiziqish uyg'otishi kuzatildi. Mazkur eksponatlar yoshlar ongida buyuk ajdodlarimiz faoliyati bilan faxrlanish hissini shakllantiradi. Bu esa vatanparvarlik tarbiyasining muhim omili hisoblanadi.

Muzey eksponatlarining ruhiy ta'siri ekskursiya jarayonida yanada kuchayishi aniqlandi. Ekskursovod tomonidan berilgan tarixiy ma'lumotlar eksponatlarning mazmunini boyitadi va tashrifchilarning qiziqishini oshiradi. Ayniqsa, maktab o'quvchilari va talabalar ishtirokidagi ekskursiyalarda tarbiyaviy samaradorlik yuqori bo'lishi kuzatildi. Tadqiqot davomida etnografik eksponatlar ham yoshlar tarbiyasida muhim ahamiyat kasb etishi ma'lum bo'ldi. Milliy kiyimlar, uy-ro'zg'or buyumlari, hunarmandchilik namunalari va xalq amaliy san'ati asarlari yoshlarni milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalashga xizmat qilmoqda. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar bilan boyitilgan ekspozitsiyalar tashrifchilarning eksponatlarga bo'lgan qiziqishini sezilarli darajada oshirishi kuzatildi. Multimedia vositalari, QR-kodlar va elektron axborot tizimlari tarixiy ma'lumotlarni yanada qulay va tushunarli shaklda taqdim etish imkonini bermoqda³.

Tadqiqot natijalariga asoslanib quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi: Muzeylarda yoshlar uchun maxsus interaktiv ta'lim dasturlarini kengaytirish. Tarixiy eksponatlar haqida ko'p tilli elektron ma'lumotlar bazasini yaratish. Muzey pedagogikasi bo'yicha metodik qo'llanmalar ishlab chiqish. Maktab va oliy ta'lim muassasalari bilan hamkorlikdagi ekskursiyalar sonini oshirish.

³ Muzeyshunoslik asoslari. – Toshkent, 2018. – B. 163.

Virtual ekskursiyalar va raqamli ekspozitsiyalarni rivojlantirish. Shahrisabz davlat muzey-qoʻriqxonasida yoshlar uchun “Tarix saboqlari” loyihasini joriy etish. Muzey eksponatlarining tarbiyaviy imkoniyatlarini keng targʻib qilish.

Xulosa qilib aytganda, tadqiqot natijalari shuni koʻrsatdiki, muzey eksponatlari tashrifchilar ruhiyatiga kuchli maʼnaviy va tarbiyaviy taʼsir koʻrsatadi. Ular tarixiy xotirani shakllantirish, vatanparvarlik tuygʻularini rivojlantirish va yoshlar tarbiyasini takomillashtirishda muhim vosita hisoblanadi. Shahrisabz davlat muzey-qoʻriqxonasi eksponatlari misolida olib borilgan tahlillar tarixiy merosni saqlash va targʻib qilishning nafaqat ilmiy, balki tarbiyaviy ahamiyati ham yuqori ekanligini koʻrsatdi. Shu bois muzeylarning maʼnaviy-maʼrifiy faoliyatini yanada rivojlantirish, zamonaviy texnologiyalarni keng joriy etish va yoshlar bilan ishlashning innovatsion shakllarini qoʻllash bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANIGAN ADABIYOTLAR.

1. Temur tuzuklari. – Toshkent: Sharq, 2019.
2. Yuksak maʼnaviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Maʼnaviyat, 2008.
3. Yangi Oʻzbekiston strategiyasi. – Toshkent: Oʻzbekiston, 2021.
4. Boʻriboy Ahmedov. Amir Temur. – Toshkent: Fan, 1995.
5. Azamat Ziyo. Oʻzbek davlatchiligi tarixi. – Toshkent: Sharq, 2000.
6. Ravshan Shamsutdinov. Oʻzbekiston tarixi. – Toshkent: Akademnashr, 2019.
7. A. Asqarov. Oʻzbekiston tarixi. – Toshkent: Oʻqituvchi, 2015.
8. Muzeyshunoslik asoslari. – Toshkent: Tafakkur, 2018.